

М. В. Сигидин (Івано-Франківськ)

Про загибель Данила Нечая

Автор цієї публікації знайшов цікаві документальні свідчення, що проливають світло на деякі невідомі нам сторінки життя Данила Нечая — одного з героїчних соратників Богдана Хмельницького — та обставини його смерті.

Визвольна війна українського народу проти польсько-шляхетської Речі Посполитої 1648—1654 рр. закономірно вважається переломним етапом в історії України. Століттями український народ вів героїчну боротьбу за своє соціальне і національне визволення з-під ярма завойовників. Десятки і сотні тисяч відважних синів України віддали своє життя за волю і незалежність рідної землі.

До когорти національних героїв ми відносимо одного з найвидатніших і найближчих соратників Богдана Хмельницького — брацлавського полковника Данила Нечая. Так уже сталося, що нащадки знають його як непримиренного борця за визволення українського народу від гніту польської шляхти, і майже нічого — про його життя до Визвольної війни. Спробуємо частково заповнити цю прогалину, а також більш-детально розглянемо діяльність Нечая-полководця.

Достовірних джерел, які б проливали світло на походження, час і місце народження Д. Нечая, на жаль, не збереглося.

Які ж у нашому розпорядженні факти, що стосуються його походження? З певних джерел дізнаємося про діяльність осавула Нечая, який був активним соратником гетьмана Федора Богданова. Документ цей датований 1575 р.¹ Ймовірно, що це був родич брацлавського полковника. В іншому документі (1615 р.) є згадка про київського міщанина Петра Нечая². Можливо, там йшлося про батька Данила. Відомий нам і шляхтич Стефан Нечай, який в 1628 р. володів частиною села Невмирівці у Київському воєводстві³.

Досліджуючи питання станової належності козацької старшини, відомий польський і український дослідник В. Липинський з'ясував, що значна частина українських полковників походила із шляхетського стану, як і сам Богдан Хмельницький. Але при цьому слід зауважити, що цих представників української шляхти можна віднести і до стану козацтва, оскільки все їхнє життя і діяльність були з ним безпосередньо пов'язані. Липинський вважав, що родина Нечаїв осіла в Київському воєводстві незадовго до Визвольної війни. Крім Данила, відомі також його рідні брати Іван та Матвій. Матвія наприкінці 1653 р. бачимо наказним уманським полковником⁴. Іван у 1656 р. був полковником білоруським, могилівським і гомельським⁵. Зважаючи на те, що Іван у польських сеймових конституціях та інших документах неодноразово титулувався «уродзоним» і «шляхтичем», В. Липинський ді-

¹ Л о л а О. П. Данило Нечай.— К., 1956.— С. 10.

² Памятники, изданные Киевскою комиссиею для разбора древних актов.— К., 1898.— Т. 2.— С. 387.

³ Źródła dziejowe.— Warszawa, 1894.— Т. 20.— S. 82.

⁴ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археграфическою комиссиею.— СПб., 1878.— Т. 10.— С. 83.

⁵ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.— СПб., 1879.— Т. 11.— С. 809.

йшов висновку: брати Нечай мали шляхетське походження⁶. Виходячи з нього, можна припустити, що Данило Нечай здобув відповідну для свого стану освіту. Крім того, збереглися свідчення сучасників, які називають брацлавського полковника людиною «надзвичайної відваги і розуму, а також дуже багатою»⁷.

Перша відома нам письмова згадка про Д. Нечая періоду Визвольної війни датується лютим 1649 р.⁸ З цього документа дізнаємося, що полковник Нечай перебував тоді в Києві і чинив військовий суд над «ляхами». Приблизно в той же час до Варшави надходили тривожні звістки, що «козак Нечай бунтує селян, яких зібралось вже сто тисяч»⁹. Польська шляхта панічно тікає з Києва й Київського воеводства подалі від повсталого українського люду. Козацький загін, очолюваний Д. Нечаем, взимку наздогнав групу шляхтичів з награбованим майном у районі Мотовилівки й Снітинки під Фастовом і розправився з нею¹⁰. Його сміливі й рішучі дії сприяли повному очищенню території Київського воеводства від шляхти.

У березні того ж року Д. Нечай — уже «полковник воеводства Брацлавського війська його королівської милості Запорізького», як він особисто підписався в листі від 12 березня з міста Шаргорода на Поділлі до кам'янецького каштеляна Ланцкоронського. В ньому Нечай застеріг польське військо від дальшого просування на козацьку територію, межа якої, згідно з умовами перемир'я між козаками й Річчю Посполитою, проходила по лінії: Кам'янець-Подільський — р. Горинь — р. Прип'ять¹¹. Але польські феодали не могли змиритися з таким становищем, вважаючи їх принизливими для себе. Вони прагнули реваншу й готувались до нової війни. Ще з перших чисел лютого польсько-шляхетські загоони здійснювали розбійні напади за демаркаційну лінію, грабуючи й вбиваючи мирних жителів українських поселень. Полякам двічі вдавалося захоплювати м. Бар. Неодноразово вони атакували міста брацлавського полку — Шаргород, Станіславчик, Лучинці¹². Данило Нечай, маючи суворий наказ від Б. Хмельницького не піддаватися на провокаційні дії шляхетських військ і дотримуватись умов перемир'я, щоб виграти час для мобілізації військових сил, змушений був до певного часу стримувати свій полк і приховувати справжні наміри козацтва. Зберігся цікавий документ того періоду — лист-відповідь Д. Нечая брацлавському старості М. Калиновському з приводу його вихвалянь відібрати в козаків Брацлав. Зміст листа повною мірою дає змогу показати гострий розум і тонкий гумор козацького ватажка. Наведемо невеличкий уривок з нього: «...Прошу до Браслава, до дому мого, на добрий мід, на куфу — другу вина. Маю на той обід і кілька штук армати і пороху кілька бочок — будемо собі стріляти на здоров'я!»¹³.

Полк Д. Нечая займав оборону по лінії р. Мурафи. З півночі з ним стикувалися сотні кальницького полку Івана Федоренка, а на півдні — козаки уманського полковника Степи. Загальна кількість козацького війська на подільському пограниччі не перевищувала 40 тис. чол.¹⁴ Становище різко ускладнилося, коли шляхетські загоони в другій

⁶ Lipiński W. Z dziejow Ukrainy.— Kijow, 1912.— S. 273.

⁷ Op. cit.— S. 274.

⁸ Michałowski J. Księga pamiętnicza.— Krakow, 1864.— S. 379.

⁹ Полухін Л. М. Кривоніс, Д. Нечай, І. Богун — народні герої визвольної війни 1648—1654 рр.— К., 1954.— С. 19.

¹⁰ Лола О. П. Назв. праця.— С. 15.

¹¹ Грушевський М. С. Історія України-Руси.— Київ — Відень, 1992.— Т. 8.— Ч. 3.— С. 154; Grabowski A. Ojczyzste spominki.— Krakow, 1845.— Т. 2.— С. 14.

¹² Грушевський М. С. Назв. праця.— С. 170.

¹³ Lipiński W. Op. cit.— S. 396—397.

¹⁴ Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.— СПб., 1861.— Т. 3. Дополнения.— С. 54; Грушевський М. С. Назв. праця.— С. 182.

половині травня переправилися через р. Горинь і вступили на козацьку територію. Проти полку Д. Нечая виступив кам'янецький каштелян Лянцкоронський. Під Межибожем відбувся запеклий бій, внаслідок якого польсько-шляхетське військо змушене було залишити місто й відступити до Збаража¹⁵. Ця перемога дезорієнтувала польських регіментарів і викликала велику паніку серед шляхти. «Цей наш відступ дорівнював утечі», — визнавав А. Фірлей — один з польських командирів¹⁶.

16 червня головні козацькі сили на чолі з Б. Хмельницьким рушили в напрямку Старокостянтінова. В їх авангарді рухався брацлавський полк Данила Нечая. З флангів козаків прикривали татарські загони, які прийшли на допомогу Б. Хмельницькому.

Запеклі бої під Збаражем розпочалися відразу ж, як тільки українська армія підійшла до укріпленого польського табору. 30 червня кіннота на чолі з Д. Нечаєм пішла на штурм останнього. Після першого ж бою поляки недорахувалися до двох тисяч німецьких найманців¹⁷. Наступні дні облоги принесли їм ще більші втрати. Польський табір був оточений 30 козацькими гарматами, які цілодобово засипали ядрами й гранатами всю його територію. Весь табір разом із сильним збараським замком був щільно обложений з усіх боків козацьким військом. Однак, незважаючи на сміливість і рішучість козаків, облога тривала майже сім тижнів.

Найбільші козацькі напади мали місце 3 і 27 липня. Польський історик — сучасник В. Коховського — підрахував, що за час облоги Збаража козаки провели 20 генеральних атак, 17 кінних боїв, 4 рази підсували свої вали під табір, затискаючи ворожі війська у вужче коло. Поляки зробили 75 вилазок, значна кількість яких обернулася для них важкою поразкою¹⁸. Смертю героя під стінами Збаража загинули гадяцький полковник К. Бурляй і корсунський полковник С. Мрозвицький, оспіваний народом під іменем Морозенка. Документи свідчать, що Д. Нечай з козаками брацлавського полку завжди перебував на вістрі атак. Однак усі спроби козаків захопити Збараж виявилися марними. Шляхетське військо чинило шалений опір, незважаючи на втрати, голод і хвороби у своєму таборі.

В той час, як 10-тисячне військо з останніх сил відбивало козацькі штурми, польський король Ян-Казимір на чолі посполитого рушення вирушив на допомогу обложеним. Дізнавшись про це, Б. Хмельницький з основними силами й ордою вийшов назустріч королю під Зборів, щоб розгромити польсько-шляхетську армію по частинах. Для облоги Збаража він залишив кілька полків під командою генерального обозного Чорняти.

5 серпня, коли розпочалася Зборівська битва, припало на неділю¹⁹. Не підозрюючи про наближення українського війська, польська армія переправлялася через р. Стрипу, яка тоді після сильних дощів вийшла з берегів. Як тільки частина польських хоругв перейшла на лівий берег, їм у тил одразу ж несподівано вдарила козацько-татарська кіннота на чолі з Д. Нечаєм, котра ховалася в засідці. Бій тривав до пізньої ночі і відновився наступного дня. Загинули понад чотири тисячі ворогів. Королівська армія була на межі розгрому, опинившись у повному оточенні.

¹⁵ Літопис Самовидця.— К., 1971.— С. 57; Grabowski A. Op. cit.— Т. 2.— S. 50.

¹⁶ Michałowski J. Op. cit.— S. 410.

¹⁷ Крип'якевич І. П. Богдан Хмельницький.— Львів, 1990.— С. 101.

¹⁸ Kochowski W. Annales Poloniae ab habitu Vladislav IV, Climacter primus.— Crakow, 1683.— S. 133.

¹⁹ Про Зборівську битву див.: Грушевський М. С. Назв. праця.— С. 194—205; Крип'якевич І. П. Назв. праця.— С. 102—104.

До нас дійшли свідчення сучасників, які пишуть про участь Д. Нечая у битві під Зборовом: «Полковник Нечай ріку Зборову перейшов на королівський бік і королівське військо обійшов, обложив, і король з усім своїм військом опинився в облозі, окопався в обозі з возів, скільки міг їх добути». Інший сучасник записав, що Нечай сам участі в битві не брав і «невірним» (татарам. — М. С.) проти «християн» (поляків. — М. С.) не допомагав. Лише ставши неподалік, на підвищенні, як завжди в колі блискучого почту, під час штурму татарями королівського обозу він направив до поляків гінця із словами: «Наша козацька оборона була вам не потрібна, спробуйте тепер самі з татарами...»²⁰.

Однак у цій складній для Речі Посполитої ситуації кримський хан Іслам-Гірей зрадив своїх союзників — козаків і, погрожуючи перейти на бік короля, змусив Б. Хмельницького 8 серпня 1649 р. укласти так звану Зборівську угоду. Тоді вона, без сумніву, була вигідна полякам, а тому не могла повною мірою відповідати інтересам козацької старшини, не кажучи вже про козацьку сірому та селянство. Кожна із сторін розглядала її лише як вимушений перепочинок на шляху реалізації своїх справжніх намірів.

Згідно із Зборівською угодою, польська шляхта одержала дозвіл повернутися до своїх маєтків на Україні, які вона покинула, тікаючи від народного гніву. Це, у свою чергу, викликало нову хвилю селянських повстань. Особливо яскравим цей спалах виявився на Поділлі. Там цей рух очолив «найбільший бунтівник» Данило Нечай, один з «найзавзятіших ворогів Речі Посполитої, яких вона лише будь-коли мала серед української шляхти», — твердив В. Липинський²¹. Згідно з відомими нам джерелами, загоми повсталих на Подністров'ї та Побужжі, які в основному склалися із селян та «виписчиків» — козаків, котрі не потрапили до нового 40-тисячного реєстру, на кінець 1649 р. налічували 40—50 тис. чол.²² Повстанці мали чітку військову організацію на зразок реєстрового козацтва, старшину та конкретні місця дислокації. Процес покозачення охопив всі верстви населення України. Шляхта визнавала: «...тут що не хлоп, то козак»²³. Повстанці, очолювані Д. Нечаем, здійснювали напади на шляхетські маєтки, вели бої з озброєними загонами шляхтичів, які вдерлися на територію Поділля. Так, на Брацлавщині був розгромлений 3-тисячний кінний полк князя Корецького, котрий направили туди для придушення селянських виступів²⁴. Популярність Нечая серед повсталого люду в той час надзвичайно зростає. Про нього говорили як про ватажка селян, котрі не хочуть повертатися до «колишнього рабства»²⁵.

Ряд документів проливає світло на діяльність Д. Нечая протягом 1650 р. На початку квітня полковник перебував у Києві, де він брав активну участь у трактатах з комісаром Речі Посполитої київським воєводою А. Киселем. Останній, доповідаючи королю про переговори з козаками, зазначав, що «більшого бунтаря від Нечая нема», і просив написати до Хмельницького листа з вимогою стратити Нечая. Всю провину за невдале для Речі Посполитої завершення цих переговорів полонізований український магнат покладав на Данила Нечая²⁶. З цього ж документа дізнаємось про те, що ще до своєї поїздки у Київ

²⁰ Костомаров Н. И. Исторические монографии и исследования.— СПб., 1870.— Т. 10 (Богдан Хмельницкий).— Т. 2.— С. 158.

²¹ Lipiński W. Op. cit.— S. 274.

²² Жерела до історії України-Руси.— Львів, 1911.— Т. 12.— С. 125—126; Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России.— Т. 3.— С. 401.

²³ Львівська наукова бібліотека АН України ім. В. Стефаника (далі — ЛНБ АН України), вр. ф. Оссолинських, спр. 225/11, арк. 65.

²⁴ Жерела до історії України-Руси.— Т. 12.— С. 125.

²⁵ Сборник статей и материалов по истории Юго-Западной России.— К., 1916.— Вып. 2.— С. 76.

²⁶ Lipiński W. Op. cit.— S. 275.

козацький ватажок вів переговори з очаківським беєм, унаслідок яких останній відправив Нечая 2 тис. воїнів. Ці татари, налякавши ляхів, змусили польського короля Яна-Казимира вимагати від Хмельницького суворо покарати брацлавського полковника. Проте гетьман, розуміючи, яку роль Нечай відігравав в охороні подільських кресів, обмежився лише черговим попередженням²⁷.

У серпні того ж року Б. Хмельницький, маючи на меті вирвати Молдавію з-під впливу Речі Посполитої, спільно з кримським ханом організував похід проти молдавського господаря В. Лупула. В ньому взяли участь 70—80 тис. козаків та 20—30 тис. татар²⁸. Раптовість і рішучість дій козацько-татарського війська змусили молдавського господаря просити у Б. Хмельницького миру. Участь Данила Нечая в цьому поході не викликає сумнівів. Однак одні джерела твердять, що він на чолі передових козацьких полків захопив Ясси — Молдавську столицю²⁹. З інших дізнаємось, що Нечай під час походу забезпечував українській армії захист правого флангу та тилу від нападу польсько-шляхетської армії, яка в той час зосереджувалася в районі Кам'янець-Подільського³⁰. Сучасник тих подій польський шляхтич М. Голінський у своїх «записках» писав: «А Нечай стоїть окремо із своїми селянами на відстані одного дня їзди від коронного обозу, має війська, черні, вісімдесят тисяч»³¹. Така розбіжність пояснюється тим, що джерела ці походять із шляхетського табору і свідчать про слабку поінформованість їхніх авторів. На жаль, достовірніших джерел українського походження не виявлено.

Підтверджують участь Д. Нечая в молдавській кампанії й російські послі П. Протасєв і Г. Богданов, які тоді перебували на Україні. У своїй «вістовій записці» до Москви вони повідомляли, що вже після повернення козацького війська з Молдавії Б. Хмельницький доручив брацлавському полковнику вивести з Молдавії татарські загони, які там залишилися й плюндрували край. Д. Нечай успішно впорався з цим завданням і «достальних татар из войны выслал и за границу проводил...»³².

Зближення України з Молдавією дуже непокоїло уряд Речі Посполитої. В зв'язку з цим надзвичайно загострилася ситуація на кордонах України з Польщею. Шляхетська армія простояла на Поділлі все літо й осінь, не наважуючись піти на козацьку територію. Однак війна ставала неминучою. Данило Нечай в цей напружений для України час, незважаючи на неодноразові попередження Б. Хмельницького і прямі погрози з боку короля, продовжував збирати під свої прапори величезні маси покозаченого селянства Поділля та Волині. Із шляхетського листування можна зрозуміти, що козаки Нечая «не тільки з Браславського, але навіть і з Подільського воеводства не вступаються, маєтностей нам не пускають, ...просто чинять що хочуть, і слуг наших і шляхту... жорстоко побивають»³³. Нечай, розуміючи, що війна з поляками не за горами, оскільки сам виступав її активним провідником, намагався підготуватися до неї. Наприкінці 1650 р. він здійснив перегрупування своїх частин, переводячи їх ближче до кордону по лінії: Ямпіль — Чернівці — Шаргород — Мурафа — Браїлів. Козацький ва-

²⁷ Документи Богдана Хмельницького. 1648—1654.— К., 1961.— С. 164.

²⁸ Грушевський М. С. Назв. праця.— К., 1928.— Т. 9.— Ч. 1.— С. 88; Воссоединение Украины с Россией: Документы и материалы.— М., 1953.— Т. 2.— С. 461.

²⁹ ЛНБ АН України, вр. ф. Оссолінських, спр. 225/11, арк. 32; Воссоединение Украины с Россией.— Т. 2.— С. 460.

³⁰ Грушевський М. С. Назв. праця.— Т. 9.— Ч. 1.— С. 71.

³¹ Записки Мартина Голінського, краківського міщанина 1640—1654 рр. Бібліотека Інституту історії України АН України (фотокопія).— С. 357.

³² Воссоединение Украины с Россией.— Т. 2.— С. 461.

³³ Grabowski A. Op. cit.— Т. 2.— С. 67.

тажок подбав про озброєння і навчання селянських загонів. За наказом гетьмана Нечай відвідав Крим, щоб заручитися підмогою з боку хана³⁴.

На початку 1651 р. у розмові з російським послом Мануйловим він говорив, що має «ратных людей 80 000, да ожидает... крымских татар 20 000...»³⁵ Дізнаємось ми також про те, що між Б. Хмельницьким і Д. Нечаєм існувала домовленість, згідно з якою останній на початку 1651 р. на чолі 15-тисячного війська мав вирушити з Поділля на Лісько (Сяноцька земля), а звідти Підгір'ям до Кракова, щоб захопити його й об'єднати селян Підгір'я «у велику силу»³⁶. Але цей задум лишився невиконаним.

Польсько-шляхетський уряд також посилено готувався до відновлення військових дій. 26 грудня 1650 р. король Ян-Казимір проголосив шляхетське посполите рушення, фактично розірвавши Зборівський договір, який формально ще стримував обидві сторони від активних дій. Незабаром у складі польської армії налічувалося вже майже 15 тис. чол. Місце її дислокації — район м. Бара та Кам'янця-Подільського. Приблизно у середині січня 1651 р. король наказав коронному та польному гетьманам, не чекаючи весни, покінчити з козаками протягом шести тижнів³⁷.

Данило Нечай тоді разом із 3-тисячним козацьким загonom перебував у містечку Красному. Дізнавшись від своїх розвідників про концентрування значних шляхетських сил у районі Бара, він вирішив перегрупувати свої частини, перевівши їх до самого пограниччя. Однак йому для цього не вистачило часу. В ніч з 9 на 10 лютого 15-тисячна шляхетська армія на чолі з польським гетьманом М. Калиновським вдерлася на територію Брацлавщини. Довідавшись, що «один з найголовніших серед повстанців бунтівник» Нечай розташувався у Красному, а передову сторожу на чолі із сотником Шпаченком відправив до Ворошилівки, Калиновський вирішив несподіваним ударом знищити козаків. Останні ж, не чекаючи нападу, бо минула запусна неділя, після гуляння спали неспросипним сном. Оточивши зненацька Ворошилівку, передовий 4-тисячний загін драгунів під час короткої, але запеклої сутички вирубував сотню Шпаченка і все населення містечка, щоб ніхто не встиг попередити Нечая про напад. Основні ж польські сили рушили на Красне без зайвого шуму («їхали по-козацьки, що навіть з послуху їх не помітили» козаки). Десь о третій годині ночі вони наблизилися до міської брами. Козацька сторожа, думаючи, що це їде сотня Шпаченка, пізно схаменулася, й тут же заплатила за це своїм життям. Увірвавшись до міста, драгуни викликали у козаків велике замішання. Полковник Нечай вибіг під цей гамір на вулицю, скочив на коня і «чинив сам те, що належало робити доброму юнакові, і козаків спонукав пірначем до оборони»³⁸.

Однак сили були нерівними (та й організувати належну оборону в даній ситуації було неможливо). Запалене в кількох місцях місто палало, козаки поодиночки чинили шалений опір. Мужньо захищаючи смертельно пораненого полковника, вони стали відходити до замку. В ньому Данило Нечай помер від ран. Командування над козаками прийняв його соратник сотник Кривенко. Три дні відбивали вони атаки ворога. І лише 13 лютого, у середу, знавіснілі поляки вдерлися в замок. Врятуватись змогла лише невелика кількість козаків. Польський мемуа-

³⁴ ЦДАДА, ф. 79, 1650, спр. 1, арк. 207.

³⁵ Там же, ф. 52, 1651, спр. 6, арк. 25.

³⁶ Грабовецький В. В. Західноукраїнські землі в період народно-визвольної війни 1648—1654 рр.— К., 1972.— С. 159.

³⁷ Жерела до історії України-Руси.— Т. 16.— С. 104; Історія України в документах і матеріалах.— К., 1941.— Т. 3.— С. 201.

³⁸ Открывки из дневника Станислава Освенцима, относящиеся к истории Южной Руси (1643—1651). Киев. старина.— 1883.— С. 31.

рист писав, що загинули понад 15 тис. чол., у тому числі майже вся старшина брацлавського полку. Замок і місто були повністю спалені³⁹.

Захопивши замок, вороги в замковій церкві виявили тіло Нечая. Чотири священники справляли над ним похоронний обряд. Від безсилої люти шляхта порубала їх і поглумилася над тілом героя. До наших днів дійшли перекази, згідно з якими вороги посікли його на дрібні частини й кинули у воду. Але голову козацького полководця кільком сміливцям вдалося врятувати й поховати неподалік села Черемошне Ямпільського повіту. Могила Нечая височіла в оточенні шести менших курганів обіч шляху, який вів з Черемошного до Красного⁴⁰.

Український народ тяжко переживав загибель свого кумира. Польський мемуарист Голінський зазначав, що «козаки і чернь дуже падають духом після загибелі Нечая»⁴¹. Для польської ж шляхти смерть Нечая була величезним тріумфом. Любов та повага простого люду до свого національного героя, непримиренного борця за волю і незалежність України знайшли своє відбиття в усній народній творчості: піснях, легендах, переказах. Лише одна пісня про загибель Нечая має більш як 50 варіантів. Визначний український вчений М. С. Грушевський свого часу писав, що «Нечая треба признати найбільш популярною історичною постаттю в уснім репертуарі ХІХ віку»⁴².

Звичайно, далеко ще не все відомо нам з тих розрізнених джерел, які збереглися до наших днів і стосуються життя та діяльності славного сина українського народу брацлавського полковника Данила Нечая. Але й те, про що ми дізналися, переконливо свідчить: це була людина великої громадянської мужності, гострого розуму, справжній патріот рідного краю.

Одержано 1.11.90.

Автор этой публикации отыскал интересные документальные свидетельства, проливающие свет на некоторые неизвестные нам страницы жизни Данила Нечая — одного из героических соратников Богдана Хмельницкого — и обстоятельства его смерти.

³⁹ Про взяття Красного див.: Записки Мартина Голінського.— С. 446—448; Отрывки из дневника Станислава Освенцима...— С. 30—32; Летопись Григория Грабянки.— К., 1854.— С. 97—98; Michałowski J. Op. cit.— S. 621—622.

⁴⁰ Вестник Европы.— 1829.— № 17.— С. 154.

⁴¹ Записки Мартина Голінського.— С. 448.

⁴² Грушевський М. С. Назв. праця.— Т. 9.— Ч. 1.— С. 184.